

„Podstawowe obowiązki pracodawcy zatrudniającego pracowników narażonych na czynniki rakotwórcze - azbest”

Azbest jest nazwą minerałów o wyjątkowych właściwościach fizyko – chemicznych, które były wykorzystywane już w starożytności. Postrzegany był on wtedy jako jedwab z tajemniczego świata minerałów, nazywano go górską skórą, kamieniem bawełnianym, Inem kamiennym. Z włókien azbestu tkane były chustki, obrusy i całuny zwane „linum vivum” (żyjące płótno), które po spaleniu pozwalały zachować prochy władców.

Obecnie używa się nazw z greckiego - amiantu (nieskalany) i azbest (nieugaszony). W XIX wieku z azbestu zaczęto produkować ubrania ognioodporne dla strażaków, kurtyny teatralne, uszczelki do silników oraz pokrycia dachowe. W dzisiejszych czasach azbest jest najbardziej niechcianym minerałem na świecie ze względu na swoje rakotwórcze działanie.¹

Azbest uznany jest za czynnik kancerogeny i znajduje się na pozycji 818 w wykazie substancji, preparatów, czynników lub procesów technologicznych o działaniu rakotwórczym i mutagennym, który jest załącznikiem nr 1 do rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 1 grudnia 2004 r. Dz. U. Nr 280, poz. 2771.

W Polsce ustawą z dnia 19 czerwca 1997 r. Dz. U. 101, poz. 628 z późniejszymi zmianami, wprowadzony został zakaz stosowania azbestu i wyrobów azbestowych co pomogło częściowo wyeliminować narażenie związane z ekspozycją zawodową oraz zapobiegło stosowaniu i gromadzeniu się tych wyrobów.²

Obowiązki pracodawcy

Pracodawca oraz służby wyznaczone przez niego zajmujące się nadzorem nad warunkami pracy są zobowiązani do ustalenia, czy w danym środowisku pracy występują substancje, preparaty, czynniki lub procesy technologiczne o działaniu rakotwórczym lub mutagennym. W przypadku stwierdzenia należy ograniczyć ich skutki działania wszystkimi dostępnymi środkami i metodami.³

Gdy w prowadzonej działalności pracodawca wykorzystuje czynniki kancerogenne, zobowiązuje się go do prowadzenia:

¹ „Azbest, zanieczyszczenie środowiska, ryzyko zawodowe”, praca zbiorowa pod redakcją Szeszenia – Dąbrowska N., Instytut Medycyny Pracy im prof. J Nofera, Łódź 2007, s. 7 – 9.

² „Bezpieczne postępowanie z azbestem i materiałami zawierającymi azbest”, praca zbiorowa pod redakcją Dyczka J., wydawnictwo naukowe „Akapit”, Kraków 2007, s. 27.

³ Wyszyńska K., Janik – Spiechowicz E., Rozpoznawanie i ocena poziomu zagrożeń czynnikami potencjalnie kancerogennymi w zakładach przemysłowych, Oficyna wydawnicza Instytutu Medycyny Pracy im. prof. dra med. Jerzego Nofera, Łódź 1998r. s. 37.

- 1) rejestru prac, których wykonywanie powoduje konieczność pozostawania w kontakcie z substancjami, preparatami, czynnikami lub procesami technologicznymi o działaniu rakotwórczym lub mutagennym, zawierającym takie dane jak: wykaz prac, procesów technologicznych gdzie występują czynniki rakotwórcze z podaniem ilościowej wielkości produkcji lub stosowania; uzasadnienie konieczności stosowania czynnika kancerogennego; wykaz i opis stanowisk; liczbę osób pracujących w narażeniu z podziałem na kobiety i mężczyzn; określenie substancji, rodzaju kontaktu, wielkości narażenia i czas jego trwania; rodzaje podjętych działań i środków ograniczających narażenie;
- 2) powyższe informacje na odpowiednim druku pracodawca przekazuje państwowemu wojewódzkiemu inspektorowi sanitarnemu oraz właściwemu okręgowemu inspektorowi pracy niezwłocznie po rozpoczęciu działalności i corocznie do 15 stycznia;
- 3) rejestru pracowników narażonych na działanie substancji, preparatów, czynników lub procesów technologicznych o działaniu rakotwórczym lub mutagennym z obowiązkiem przechowywania go przez okres 40 lat po ustaniu narażenia, a w przypadku likwidacji zakładu należy przekazać go właściwemu wojewódzkiemu inspektorowi sanitarnemu.⁴

Ponadto pracodawca ma obowiązek:

- 1) wykonywać badania i pomiary szkodliwego czynnika rakotwórczego nie później niż 30 dni od rozpoczęcia działalności i nie rzadziej niż raz na trzy miesiące przy stwierdzeniu stężenia czynnika rakotwórczego lub mutagennego powyżej 0,5 wartości NDS, co najmniej raz na sześć miesięcy przy stwierdzeniu stężenia czynnika rakotwórczego lub mutagennego powyżej 0,1 do 0,5 wartości NDS oraz w każdym przypadku wprowadzenia zmiany w warunkach występowania tego czynnika;
- 2) prowadzenia rejestru wyników badań i pomiarów oraz kart pomiarów, które powinien przechowywać przez 40 lat od ostatniego wypisu. Ważnym obowiązkiem jest informowanie pracownika o wynikach tych badań;⁵

⁴ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 1 grudnia 2004 r. w sprawie substancji, preparatów, czynników lub procesów technologicznych o działaniu rakotwórczym lub mutagennym w środowisku pracy, Dz. U. Nr 280, poz. 2771, z późn. zm.

⁵ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 kwietnia 2005r. w sprawie badań i pomiarów czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy Dz. U. nr 73 poz. 645. z późn. zm.

- 3) oceny i dokumentowania ryzyka zawodowego w związku z pracą na danym stanowisku i narażeniu oraz do stosowania niezbędnych środków profilaktycznych;
- 4) poinformować pracowników o ryzyku zawodowym;
- 5) ograniczyć do minimum liczbę pracowników mających kontakt z substancjami, preparatami, czynnikami lub procesami technologicznymi o działaniu rakotwórczym lub mutagennym;
- 6) wprowadzić zakaz spożywania posiłków i napojów w miejscach kontaktu z czynnikami rakotwórczymi;
- 7) przestrzegać zakazu palenia tytoniu w miejscach kontaktu z czynnikami rakotwórczymi;
- 8) zapewnić odpowiednie warunki higieniczno sanitarne;
- 9) posiadać instrukcję postępowania na wypadek awarii lub innych zakłóceń procesów technologicznych o działaniu rakotwórczym lub mutagennym;
- 10) zapewnić środki ochrony zbiorowej i indywidualnej;⁶
- 11) poinformować pracownika o opakowaniu, zbiorniku itp. o działaniu rakotwórczym a także o odpowiednim jego oznakowaniu;
- 12) zapewnić pracownikowi odpowiednie szkolenia;
- 13) zapewnić szczególną opiekę zdrowotną w trakcie i po ustaniu zatrudnienia.⁷

Ochrona zdrowia pracowników

Aby wyeliminować zagrożenia dla zdrowia pracownika spowodowane przez występowanie w środowisku pracy czynników o działaniu rakotwórczym należy podjąć wielokierunkowe działania profilaktyczne obejmujące identyfikację i ocenę wielkości narażenia, profilaktyczną kontrolę stanu zdrowia pracowników oraz ograniczenie kontaktu z czynnikiem kancerogennym. Stanie się to możliwe, gdy w tym procesie będą uczestniczyli świadomie wszyscy zainteresowani czyli organy i instytucje odpowiadające za nadzór nad zakładami pracy, pracodawcy ale przede wszystkim pracownicy.⁸

⁶ Rozporządzenie z dnia 26 września 1997 r. Ministra Pracy i Polityki Socjalnej w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy Dz. U. nr 169, poz. 1650, z późn. zm.

⁷ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 1 grudnia 2004 r. w sprawie substancji, preparatów, czynników lub procesów technologicznych o działaniu rakotwórczym lub mutagennym w środowisku pracy, Dz. U. Nr 280, poz. 2771. z późn. zm.

⁸ Wyszyńska K., Janik – Spiechowicz E., Rozpoznawanie i ocena poziomu zagrożeń czynnikami potencjalnie kancerogennymi w zakładach przemysłowych, Oficyna wydawnicza Instytutu Medycyny Pracy im. prof. dra med. Jerzego Nofera, Łódź 1998r. s. 36.

Zadaniem służby medycyny pracy jest ochrona zdrowia pracowników, którzy są narażeni na działanie szkodliwych czynników rakotwórczych i mutagennych w tym azbestu poprzez sprawowanie opieki profilaktycznej. Powinna ona być zapewniona w trakcie trwania pracy, a także po ustaniu ekspozycji zawodowej.

Kodeks pracy nakłada zarówno na pracodawcę jak i pracownika obowiązek wykonywania badań profilaktycznych i opieki profilaktycznej ze względu na warunki pracy. Natomiast to pracodawca ma obowiązek pokrycia kosztów. Po badaniu profilaktycznym lekarz medycyny pracy ma obowiązek wystawić orzeczenie stwierdzające istnienie lub brak przeciwwskazań zdrowotnych do wykonywania pracy na danym stanowisku.

Badania te obejmują:

- 1) ocenę czy cechy psychiczne i fizyczne pracownika lub kandydata na pracownika pozwalają mu na wykonywanie pracy na danym stanowisku i w takich warunkach środowiska pracy bez ryzyka powstania szkodliwych zmian zdrowotnych;
- 2) wykluczenie występowania choroby, mogącej być zagrożeniem dla innych pracowników, lub która spowoduje pogorszenie się stanu zdrowia w wyniku podjęcia pracy na danym stanowisku;
- 3) podczas badań okresowych porównanie z poprzednimi badaniami obecnego stanu zdrowia.

Na częstotliwość wykonywania badań składa się kilka czynników np. ocena ogólnego stanu zdrowia, płeć, osobowość, czas ekspozycji i rodzaj narażenia.

Kodeks pracy obliguje pracodawcę do zapewnienia opieki profilaktycznej, która jest wskazana ze względu na warunki pracy, są to:

- skierowanie na badania poza ustalonym terminem badań jeżeli pracownik skarży się na dolegliwości,
- w przypadku stwierdzenia choroby zawodowej skierowania na badania profilaktyczne innych pracowników pracujących na podobnych stanowiskach i w podobnych warunkach,⁹
- w przypadku przekroczenia norm higienicznych monitorowanie stanu zdrowia pracowników narażonych na takie warunki,
- szkolenie pracowników w zakresie zmniejszenia ryzyka zdrowotnego.

Lekarz sprawujący profilaktyczną opiekę nad pracownikiem ma obowiązek informować o wynikach badań i o zagrożeniach jakie mogą wystąpić w związku z pracą na danym

⁹ „Bezpieczne postępowanie z azbestem i materiałami zawierającymi azbest”, praca zbiorowa pod redakcją Dyczka J., wydawnictwo naukowe „Akapit”, Kraków 2007, s. 39 – 44

stanowisku oraz o dolegliwościach, objawach jakie mogą wystąpić w wyniku narażenia zawodowego.

Lekarz medycyny pracy, który piastuje opiekę nad pracownikami narażonymi na czynniki rakotwórcze zobowiązany jest zapoznać się z warunkami pracy i dokumentacją określającą rodzaj i wielkość narażenia. Opieka nad pracownikami narażonymi na pył azbestu obejmuje:

- pracowników, aktualnie pracujących w narażeniu np. przy usuwaniu wyrobów azbestowych,
- byłych pracowników, których ekspozycja trwała kiedyś np. przy produkcji płyt falistych.

Działania profilaktyczne nastawione na wczesne wykrywanie skutków zdrowotnych w związku z występującym narażeniem

Badania wstępne mają za zadanie prawidłowy dobór zdrowotny do zatrudnienia. Badanie okresowe jest uzupełnieniem wywiadu na temat wykonywanej pracy i przebytych chorób, pierwsze badanie powinno się odbyć po 3 latach pracy, następne co 2 lata, a po 10 latach co rok. Gdy osoby wymagają szczególnego nadzoru medycznego należy prowadzić czynne poradnictwo i promocję zdrowia.

Należy zauważyć, że sami pracownicy wykonujący pracę w kontakcie z czynnikami rakotwórczymi – azbestem, są zobligowani do prawidłowego stosowania środków ochrony indywidualnej zapewnionych przez pracodawcę. Powinni przestrzegać obowiązku przechowywania odzieży roboczej z dala od odzieży domowej. Przestrzeganie higieny osobistej i częste zmiany odzieży roboczej i niepalenie papierosów może uchronić przed chorobami nowotworowymi. Powinni też pamiętać o zdrowiu swoich najbliższych przestrzegając zasad nieprzynoszenia azbestu do domu poprzez zostawianie zabrudzonej odzieży w pracy i zastosowania zasad higieny osobistej.¹⁰

Autor Izabela Przybylska – Dorabiała

(Jest to fragment pracy dyplomowej pt. „Czynniki rakotwórcze w środowisku pracy na przykładzie azbestu” napisanej przez Izabelę Przybylską – Dorabiałę)

- podpis –
**Kierownik Oddziału Higieny Pracy
WSSE w Gorzowie Wlkp.
Lek med. Ewa Płotkowiak-Kulik**

¹⁰ „Bezpieczne postępowanie z azbestem i materiałami zawierającymi azbest”, praca zbiorowa pod redakcją Dyczka J., wydawnictwo naukowe „Akapit”, Kraków 2007, s. 39 – 44.